

igualitari (Abdó Terrades) és on Clavé tempteja possibilitats de realització professional, amb extensió arreu del país —del grup coral Aurora a La Fraternitat i a la Societat Euterpe—, cosa que, de retruc, suposava la difusió de l'ideal fonamentat en el lema «Progrés, virtut i amor». La part més reveladora de la recerca de Canadell —l'edició crítica de la poesia del compositor, és a dir l'«esperit» ideològic— ajudarà del tot a l'enquadrament cultural del fundador d'*El Metrónomo*, hereu del vitalisme romàntic —com es desprèn de la composició *Goigs i planys*— i exponent de la comunitat imaginada republicana, fonamentada en la tríada proclamada per Clavé: associacionisme, educació i fraternitat.

Xavier FERRÉ TRILL
Universitat Rovira i Virgili
xavier.ferre@urv.cat

GRACIA ALONSO, FRANCISCO (2017). *Lluís Pericot, Un prehistoriador entre dos èpocas*. Pamplona: Urgoiti editores, 636 p.

Lluís Pericot (Girona, 2 de setembre de 1899 - Barcelona, 12 d'octubre de 1978) va esdevenir un prehistoriador i arqueòleg de prestigi

internacionals sense renunciar mai a les seves arrels gironines. Molts gironins l'havien conegut i podrien explicar les seves vinculacions familiars amb Torroella de Montgrí, Begur, on passava els estius, i la mateixa ciutat de Girona. També és conegut el fet que en diversos moments de la seva vida d'arqueòleg i prehistoriador va excavar a les coves de Serinyà, a les del Montgrí, a Ullastret i al poblat ibèric de Castell a Palamós. Coneixem la seva trajectòria al costat d'altres historiadors locals com a fundador i impulsor de l'Institut d'Estudis Gironins i també el llarg període durant el qual fou comissari provincial d'excavacions arqueològiques de Girona i finalment delegat de zona per Catalunya i Balears del Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas.

Però aquesta visió massa local no fa justícia a la dimensió universal del personatge que hem esmentat. El més rellevant, però, de la seva trajectòria és que va salvar la fractura provocada per la Guerra Civil espanyola i, fidel al mestratge de Pere Bosch Gimpera, va interpretar sempre a Espanya els plantejaments acadèmics i de política universitària del seu mestre. Pont i baula entre dues èpoques, als ulls d'alguns seria titllat de tou i condescendent amb el franquisme, mentre que als ulls de molts d'altres l'actitud de Pericot evitaria el buit, la li-

quidació d'una herència intel·lectual i acadèmica i situaria sense solució de continuïtat l'escola catalana en el mapa espanyol i internacional.

Ara, però, podem precisar molt més gràcies a la recent publicació del llibre del professor de la Universitat de Barcelona Francisco Gracia Alonso). Aquesta completíssima i apassionant biografia s'obre amb un pròleg del professor Josep M. Fullola Pericot, nét de l'arqueòleg gironí. Amb anterioritat Francisco Gracia, Josep M. Fullola i Francesc Vilanova ja havien publicat *58 anys i set dies. Correspondència de Pere Bosch Gimpera a Lluís Pericot (1919-1974)* (Barcelona, Edicions de la Universitat, 2002) i pocs anys més tard Francisco Gracia i Josep M. Fullola van dedicar un llibre a *El sueño de una generación. El cruceiro universitario por el Mediterráneo de 1933* (Barcelona, Publicacions de la UB, 2006). No cal dir que aquests treballs previs i l'abundantíssima documentació que Francisco Gracia ha pogut consultar en diversos arxius i molt especialment en el fons Lluís Pericot de la Biblioteca de Catalunya constitueixen un sòlid fonament del treball que comentem i que esdevé finalment una guia imprescindible per conèixer l'itinerari de les ciències prehistòriques a Espanya i al món.

Pericot va esdevenir doctor a Madrid, quan només es podia fer

el doctorat en aquesta ciutat, l'any 1923 i dos anys més tard, el mes de desembre de 1925, ja era catedràtic d'Història Antiga i Mitjana d'Espanya a la Universitat de Santiago de Compostel·la. Al cap de poc, el 27 de juny de 1927, obtingué, amb l'afany d'acostar-se a la seva família, una plaça de catedràtic d'Història Moderna i Contemporània d'Espanya a la Universitat de València fins que l'any 1933 i en el marc de la Universitat Autònoma de Barcelona el seu mestre Pere Bosch Gimpera el cridà, primer per exercir una plaça de catedràtic agregat d'etnologia (octubre de 1933) i un any més tard (desembre de 1934) es transformà la plaça en la d'Història Moderna i Contemporània d'Espanya per concordança amb la que havia guanyat a València. Malgrat les vicissituds dels anys de la Guerra Civil, Pericot ja no deixà mai d'estar vinculat a la Universitat de Barcelona, on durant més de vint anys, en temps de la República i també en els temps del franquisme, va ser secretari de la Facultat de Lletres; en aquesta universitat, el 1954, per major coherència amb la seva especialitat, passà a ocupar la càtedra de Prehistòria.

D'aquest perfil universitari es desprèn l'evolució de la seva trajectòria investigadora: durant poc temps a Galícia, de forma molt substancial

a València a través del Servei d'Investigacions Prehistòriques i on, per incitació d'Henri Breuil, excavà la cova del Parpalló amb uns resultats extraordinaris que, un cop publicats, llançaren Pericot a la fama internacional i, més endavant, des de Barcelona, amb la represa de la tasca que havia iniciat amb la seva tesi amb l'estudi dels sepulcres megalítics de Catalunya. Des d'abans de la Guerra Civil espanyola Pericot destacà per la seva extraordinària facilitat de relacions en l'àmbit internacional en el camp universitari i en el dels especialistes de renom mundial de prehistòria i arqueologia.

Francisco Gracia transita per l'expedient de depuració que Pericot va superar i intenta interpretar el sentit de la decisió de Pericot de no passar la frontera al final de la guerra i d'adaptar-se a la nova circumstància política. De fet, és el mateix camí que seguiria un altre gironí, Jaume Vicens Vives, també discutit per la seva condescendència possibilista exactament igual que Pericot. I és veritat que Pericot era un home prudent i conservador. Però també és veritat que durant tota la seva vida va mantenir viu el contacte i la filiació intel·lectual amb el seu mestre Bosch-Gimpera, que mantindria viu l'esperit de renovació universitària que havia viscut a la Universitat Autònoma en els suc-

cessius intents de reforma dels plans d'estudis a la Universitat de Barcelona fins a la dècada dels setanta. Amb Bosch a Mèxic, i un temps a París a la UNESCO, Pericot va ser l'interpret dels dissenys i dels propòsits de Bosch a l'hora de conformar una escola catalana d'arqueologia i prehistòria i els intents reeixits de concretar aquesta escola en una estratègia que portaria a llocs clau de la universitat espanyola Joan Maluquer de Motes, Pere de Palol i Miquel Tarradell.

No sols això, sinó que Bosch i Pericot concilien les arrels de la formació germànica de Bosch amb les escoles anglosaxona i francesa defugint, per exemple, els plantejaments d'un Martínez Santa Olalla que traspassaria la frontera infranquejable de l'adhesió ideològica i intel·lectual en la seva condició de falangista al nazisme als antípodes de l'aliadofília de Bosch i Pericot. En realitat, durant més de quinze anys hi va haver un enfrontament larvat entre Martínez Santa Olalla, que des de la Comissaria General de Excavaciones Arqueológicas volia definir una xarxa provincial amb delegats de l'àmbit local de fora del món acadèmic, d'una banda, i de l'altra el món del professorat universitari, que defensava una opció més professionalitzadora. La pugna era majúscula des que el març de 1939 Martínez Santa Ola-

lla va pretendre apoderar-se dels fons del Museu d'Arqueologia de Barcelona i traslladar-los a Madrid, intent que va ser avortat per Pericot amb la col·laboració del marquès de Lozoya, director general de Belles Arts, i que culminaria amb l'establiment del tàndem Almagro-Bosch-Pericot, amb Almagro al capdavant del Museu i dels cursos d'Empúries, que serien una de les plataformes de Pericot per internacionalitzar la ciència prehistòrica espanyola des del gran jaciment grecoromà que l'Institut d'Estudis Catalans i la Mancomunitat havien situat en el cor mateix d'una estratègia nacional de recerca.

Salvar aquesta contradicció entre una formació germànica i un compromís amb els valors de l'Europa aliada serà segurament el ciment que segellarà la continuïtat durant dècades de l'aliança i l'amistat entre Bosch Gimpera i Pericot. Els primers contactes internacionals eren de Bosch, i Pericot va seguir les passes marcades pel seu mestre i hi va excel·lir fins a l'extrem. Gràcies als seus estudis i orientacions, acompanyats de publicacions molt notables sobre Àfrica i Amèrica i gràcies a la seva obsessió viatgera i la seva presència reiterada en tots els fòrums i congressos internacionals, Pericot pogué establir una xarxa de complicitats fins a acabar formant part dels comitès de tots

els organismes on es cuinaven les reunions científiques dels especialistes. La plataforma definitiva va ser la seva presidència del IV Congrés Internacional de Ciències Prehistòriques i Protohistòriques que es va celebrar a Madrid l'any 1954.

Amic i deixeble de Pere Bosch Gimpera i amic d'A. Schulten, d'Hugo Obermaier, d'Henri Breuil, de Vere Gordon Childe, de Louis i Mary Leakey i de molts altres prehistoriadors del món anglosaxó, al costat dels seus contactes en els països d'Amèrica i Àfrica als quals dedicava síntesis i recerca, Pericot va esdevenir peça clau, reconeguda a Espanya i al món, per a la internacionalització de la recerca espanyola en prehistòria i arqueologia.

Pericot va exercir sempre de gironí i va tenir per costum, amb la seva esposa, de fer durant molts anys, amb certa freqüència, dinars de gironins a casa seva. Conservo d'aquests dinars moltes publicacions dedicades per Lluís Pericot, singularment les quatre que Francisco Gracia converteix en capítols especials dedicats a esbrinar el pensament intel·lectual de Pericot, conservador, crític i reformista alhora. El context de cadascuna d'aquestes publicacions és un compendi de la significació i el reconeixement atorgats a Lluís Pericot. Es tracta de *Grandeza y miseria de la prehistoria*

BUTLLETÍ DE LA SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS

(1948), que és el discurs de recepció com a membre (14 de novembre de 1948) de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, contestat per un altre gironí acadèmic, Tomàs Carreras i Artau; de *Las raíces de España* (1952), que és la publicació que recull el discurs de Pericot en la sessió de cloenda del XII plenari (1950) del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, que és potser el discurs en què més acomoda la seva visió al context imperant a les esferes oficials; *Medio siglo de prehistoria hispánica* (1964), discurs d'inauguració oficial del curs 1964-1965 de la Universitat de Barcelona, i, finalment *Reflexiones sobre la prehistoria hispánica* (1972), que va ser el seu discurs de recepció com a membre numerari de la Real Academia de la Historia (10 de desembre de 1972), amb resposta d'Antonio García Bellido.

No em puc estar d'incorporar en aquesta ressenya una pinzellada de la meva memòria personal. Rastrejant entre els papers dels meus pares, dels meus avis i dels meus besavis, he trobat el rastre sovintejat de Lluís Pericot. He explicat en altres llocs que Lluís Pericot era amic dels meus besavis Forns-Navarro (Josep Forns Planas, cap de l'estació de Girona i inspector del moviment del ferrocarril de Girona a Sant Feliu de Guíxols, i Mercedes Navarro, pares de la meva

àvia materna i de Mn. Ferran Forns Navarro), dels meus avis Farreras Forns (Josep Farreras Ventura i M. Teresa Forns Navarro) i dels meus pares, Manel Nadal Oller i Montserrat Farreras Forns. Quan era responsable de les excavacions de la província i venia a Sant Pere de Galligants, Pericot sovint dinava a casa els meus avis i pares a la plaça de Santa Llúcia i ens explicava els seus viatges extraordinaris. Pericot havia tingut d'alumna la meva mare en els anys quaranta i em tindria a mi a partir de 1966. Quan vaig arribar a les aules de la facultat, les troballes del matrimoni Leakey, per exemple, m'eren del tot familiars. Francisco Gracia ho recull tot fent esment de la incorporació del nom de Lluís Pericot en un lloc rellevant del nomenclàtor de carrers de la ciutat on havia nascut.

La recerca en els arxius, biblioteques i correspondència és molt exhaustiva i ho acredita a bastament una abundant anotació a peu de pàgina que fa pujar el nombre de notes a 1.634. Tanquen el volum una completa bibliografia i un índex onomàstic. Només trobo a faltar en aquest llibre que ens acosta i fa entendre qui era Lluís Pericot i perquè és tan reconegut, un mapa amb tots els moviments internacionals de Pericot que el durien a tot el món i una cronologia per tenir una pauta per

seguir còmodament i amb referències la gran abundància de dades que ens descobreix el professor Francisco Gracia i que il·lustren i interpreten la vida d'aquest gironí universal.

Joaquim NADAL I FARRERAS
Universitat de Girona
quimnadal@hotmail.com

DUEÑAS, Oriol (2018). *Carme Ballester, compromís, resistència i solitud*. Maçanet de la Selva: Editorial Grgal, 340 p.

Tres mots que defineixen un molt bon títol per a la biografia d'un personatge caigut en l'oblit malgrat la molt extensa bibliografia dedicada a Companys. Carme Ballester, segona esposa del president de Catalunya² que fou afusellat pels franquistes espanyols el 1940 per ser president de la Generalitat, com proclama la normativa que encara avui els militars espanyols validen que era legal. Un assassinat sobre el qual encara cap au-

2. Vegeu, per exemple, la bibliografia comentada a Josep M. Figueres, «Lluís Companys: aproximació a la bibliografia recent (2000-2010)», *Eines*, núm. 16 (tardor 2011) p. 103-111.

toritat espanyola no ha expressat disculpes ni reparació, mentre que periodistes indocumentats parlen d'una transició modèlica aquests dies en què es reiteren honors a torturadors i assassins i als executats i torturats se'ls vol enviar a l'oblit etern rere l'aparença d'una hipòcrita reconciliació. Els historiadors prou que s'escarrassen mostrant la violència d'una transició però cridar és balder, diu la dita, si l'ase no vol veure.

L'autor de la biografia és Oriol Dueñas, jove professor de la UB i tècnic del Memorial Democràtic, autor de diversos treballs sobre el franquisme entre els quals remarquem *La violència dels uns i dels altres. La repressió durant la guerra i la postguerra a Olesa de Montserrat (1936-1945)*, que amb el suport de Josep M. Solé i Sabaté s'ha acarat al repte de biografiar una persona sense disposar del seu arxiu personal exhaustiu, atès que pocs papers es conserven més enllà de cartes i documents oficials en arxius públics. D'entrada, avancem que l'autor surt airós, i amb nota, del repte.

Presenta, doncs, aquesta monografia que ultrapassa el personatge perquè ens ajuda a conèixer —més enllà de l'interès humà d'una dona de relleu respectada i respectable pels catalans i pels demòcrates europeus— tot el món de l'exili amb un